

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Mikkonen, Simo; Parkkinen, Jari

Title: "Historioitsija Vladimir Putin" : Venäjän presidentin tulkintoja Ukrainan ja Venäjän jakamattomasta historiasta

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © 2023 Simo Mikkonen, Jari Parkkinen

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Mikkonen, S., & Parkkinen, J. (2023). "Historioitsija Vladimir Putin" : Venäjän presidentin tulkintoja Ukrainan ja Venäjän jakamattomasta historiasta. *Ennen ja nyt*, 23(3), 4-19.
<https://doi.org/10.37449/ennejanyt.126769>

Simo Mikkonen & Jari Parkkinen

”Historioitsija Vladimir Putin”: Venäjän presidentin tulkintoja Ukrainan ja Venäjän jakamattomasta historiasta

ABSTRAKTI/ABSTRACT

Historian käytöstä on tullut merkittävä piirre Vladimir Putinin johtaman Venäjän ulkopolitiikassa. Viimeistään Krimin miehityksestä ja Itä-Ukrainan sodasta (2014) lähtien virallinen Venäjä on pyrkinyt rakentamaan Ukrainasta kuvaa epäitsenäisenä toimijana, joka on historiallinen ja luonnollinen osa Venäjää. Erityisesti presidentti Putin on aktiivisesti kommentoinut Ukrainan ja Venäjän yhteistä historiaa. Yksityisen kommentaattorin sijasta Putin on nostanut itsensä ylimmäksi historiantulkitsijaksi, sillä toisin kuin ammattimaisilla historiantutkijoilla, hänen näkemyksensä leviävät valtion mediamonopolin kautta kaikkialle Venäjällä. Tässä artikkelissa käsitellään Putinin kesällä 2021 julkaisemaa laajaa esseettä, joka summaa Putinin näkemyksiä Ukrainan historiasta. Artikkeliki pyrkii purkamaan Putinin ajattelun takana vaikuttavia tekijöitä. Historiakäsitysten takana on useita eri tekijöitä, jotka näyttäisivät heijastelevan laajempaa venäläisen historiankirjoituksen perinnettä. Putinin esseessä on mukana myös käsitteitä, joiden avulla hän pyrkii osoittamaan Ukrainan olevan luonnollinen osa Venäjää. Käsitteiden obella keskeiseksi teemaksi Putinin esseessä nousee faktapohjaisuuden korostaminen, jonka avulla eriävät näkemykset pyritään jo ennalta osoittamaan vääriksi.

The use of history has become an important feature in foreign politics of Russia led by Vladimir Putin. At least since the occupation of Crimea and the war in East Ukraine (2014) the official Russia has begun to frame Ukraine as an artificial creation and dependent actor that is historically and naturally part of Russia. President Putin has actively commented on what he sees as shared history of Ukraine and Russia. Instead of being a private commentator, Putin has become the supreme interpreter of history in Russia. Unlike professional historians, Putin's interpretations spread throughout Russia via state media monopoly. This article aims to unravel factors behind Putin's thinking. His conception of history would seem to rely heavily on a broader tradition of Russian historiography dating from the 19th Century. His essay also contains particular concepts that Putin uses in an attempt to point out Ukraine as a natural part of Russia. Together with these concepts Putin's essay underlines

factuality – even when the facts are only partially correct – to disprove contrary views in advance.

Historiapolitiikka, Putin, Vladimir, Venäjän historia, Ukrainan historia, käsite-
historia, history politics, Putin, Vladimir, Russian history, Ukrainian history,
conceptual history, use of history

Simo Mikkonen, Jyväskylän yliopisto, simo.mikkonen@jyu.fi; Jari Parkkinen, Jyväskylän yliopisto, jari.v.parkkinen@jyu.fi

5

Venäjän presidentti Vladimir Putin on osoittanut merkittävää kiinnostusta historiaan. Sinänsä kiinnostus historiaan ja historiankirjoitukseen ei ole valtionpäämiehille vierasta. Huomattavat poliitikot ovat tyypillisesti varsin tietoisia siitä, että heidän toimiaan tullaan tarkastelemaan jälkikäteen ja heidän kirjoituksensa ja näkemyksensä tulevat olemaan historioitsijoiden potentiaalista lähdeaineistoa. Monet pitävät jo virkakautensa aikana päiväkirjaa siinä ajatuksessa, että kun heidän toimiaan tutkitaan, he ovat tallentaneet omat näkökulmansa tutkijoita varten. Kotimaisista presidenteistämme erityisesti J. K. Paasikivi on tästä hyvä esimerkki. Lisäksi on monia merkittäviä poliitikoita, joilla on taustallaan historia-alan koulutus. Yhdysvaltain presidenteistä muun muassa Theodore ja Franklin Roosevelt, John F. Kennedy, George W. Bush ja Joe Biden ovat historian oppiaineesta valmistuneita; samoin esimerkiksi Winston Churchill. Putinilla ei sen sijaan ole historia-alan koulutusta, eikä alan koulutusta pidetty neuvostoaikana arvossa. Sen sijaan Putin opiskeli lakia. Tohtoriksi Putin väitteli taloustieteistä, teknillisestä Pietarin kaivosyliopistosta. Presidentiksi noustuaan – ja aivan erityisesti 2010-luvun mittaan – Putinin näkemykset historiasta ovat nousseet voimakkaasti esille. Hänen historiatulkintoistaan tekee erityisen merkittäviä se, että hänen saamansa mediahuomio Venäjällä on poikkeuksellisen suurta. Hänen sanomisensa kiertävät valtion kontrolloimassa mediaympäristössä ilman, että ammattihistorioitsijat pääsevät niitä julkisesti kritisoimaan. Lisäksi Putinin tulkinnat ovat heijastuneet voimakkaasti Venäjän ulkopoliittikaan ja toimiin lähialueilla, erityisesti Ukrainassa.

Tässä artikkelissa tarkastellaan Putinilta kesällä 2021 julkaistua esseettä *Ob istoričeskom jedinstve russkib i ukrainsev*, vapaasti käännettynä ”Venäläisten ja ukrainalaisten historiallisesta yhtenäisyydestä”.¹ Kyseisessä esseessä Putin summaa näkemyksiään Venäjän ja Ukrainan historiasta. Näitä näkemyksiä on noussut esille eri yhteyksissä jo 2000-luvulla², mutta erityisesti sen jälkeen, kun hän aloitti kolmannen presidenttikautensa 2012, mittavien mielenosoitusten saattelemana. Ennen tätä esseettä, hänen näkemyksensä ovat kuitenkin jääneet yksittäisiksi ja usein toisten formuloimiksi ilmaisuiksi. Tämä essee sen sijaan on hänen nimissään julkaistu, 40 000 merkin mittainen Putinin itsensä artikkeliksi kutsuma teksti. Käytännössä kirjoitus on enemmänkin essee, jopa poliittinen pamfletti. Putin itse toteaa tekstissään useaan kertaan, että kyse on ”hänen vakaumuksistaan” ja ”hänen näkemyksistään”. On kuitenkin tärkeää huomata, että vakuutteluista huolimatta nämä näkemykset eivät ole henkilökohtaisia mielipiteitä, vaan ne otetaan virallisina totuuksina ja tulkintaohjeina, joita Kremlin hallitsema media toistaa. Itse tekstin ydinsisältönä on todistaa, että ukrainalaiset ja venäläiset ovat yksi ja sama jakamaton kansa, jota ulkoiset voimat yrittävät ajaa erilleen. Todisteet tähän Putin kaivaa menneisyydestä, vaikka itse esseen suunta onkin tulevaisuudessa. Hän toteaa muistuttavansa sekä venäläisiä että ukrainalaisia

tuhatvuotisen historian tärkeistä käännekohdista. Putinin essee käännettiinkin sekä ukrainaksi että valkovenäjäksi ja löytyy eri kieliversioina Kremlin nettisivuilta.³ Tässä artikkelissa olemme kiinnostuneet erityisesti siitä, miten Putin pyrkii käyttämään historiaa, miten hän käyttää tiettyjä käsitteitä ja miten nämä suhteutuvat historiantutkimukseen.

Artikkelimme hyödyntää käsitehistoriallista lähestymistapaa, jonka avulla voidaan kriittisesti tarkastella Putinin kuvausta Venäjän ja Ukrainan historiasta.⁴ Putin asemoi näkemyksensä tiettyjen keskeisten käsitteiden avulla, joista tässä artikkelissa käsittelemme erityisesti *yhteenkuuluvuutta* (*jedinstvo*) ja maantieteellistä/henkistä *aluetta* (*prostranstvo*). Näiden kautta muodostuu yhtäältä omanlaisensa käsitys Venäjän alueesta ja siihen elimellisesti/luonnollisesti kuuluvista alueista, nk. lähiulkomaista, ja toisaalta kulttuurisesti ja historiallisesti erillisistä (ja usein Venäjälle vihamielisistä) varsinaisista ulkomaista. Putinin essee onkin hyvä esimerkki siitä, kuinka maantieteellisillä, kulttuurisilla ja historiallisilla aluejaoilla luodaan poliittista todellisuutta vetoamalla niiden näennäiseen yhtenäisyyteen ja ”luonnollisuuteen”. Artikkelimme jatkaa osaltaan käsitehistorian parissa viime vuosina virinnyttä kiinnostusta maantieteellisten alueiden analysointiin poliittisesti rakentuneina kokonaisuuksina, jossa alueiden nimityksiin käytetyillä käsitteillä on ollut keskeinen rooli.⁵

Yksi historiantutkimuksen keskeisistä ongelmista liittyy tulkinnallisuuteen. Yksilöillä on oltava oikeus historiallisten tulkintojen tekemiseen, mutta ongelmia syntyy, kun poliittiset päämäärät ohjaavat tulkintoja. Erityisesti itäisessä Euroopassa historiallinen revisionismi ja historian käyttö politiikan välineenä ovat merkittäviä haasteita.⁶ Useissa itäisen Euroopan maissa historian tulkinnat ovat heijastuneet myös ulkopoliittikkaan. Erityisen voimakasta tämä on ollut Putinin Venäjällä, jossa Putinin – ja sitä kautta virallisen Venäjän – esittämät historiaan liittyvät väittämät heijastuvat suoraan Venäjän ulkopoliittikkaan. Monet Putinin historiaan liittyvistä väitteistä on moneen kertaan osoitettu virheellisiksi, mikä ei kuitenkaan ole estänyt niiden jatkuvaa toistamista. Virheiden osoittaminen ei myöskään vielä kerro, miksi näitä väitteitä esitetään ja – mikä tärkeintä – miksi näitä väitteitä ainakin jossain määrin uskotaan ja omaksutaan.

Venäjän ulkopoliittikkaa on tarkasteltu vahvasti vallankumousta edeltävän Venäjän ja Neuvostoliiton imperialistisen politiikan jatkumossa.⁷ Yksi nyky-Venäjän keskeisiä historiapolittisia ongelmia, mikä näkyy myös Putinin esseessä, on ollut kyvyttömyys ja haluttomuus käsitellä menneisyyden suurvaltopoliittikan aiheuttamia tuhoja Venäjän imperiumin ja Neuvostoliiton alueilla, ja tätä kautta tietynlaisen ’imperialistisen ylemmydentunnon’ säilyminen poliittisessa puheessa ja toiminnassa. Siten analyysi imperialistisen politiikan pitkistä jatkumosta on hyvin perusteltu. On kuitenkin tärkeää huomata, että Putin itse varoo visusti puhumasta imperialismista. Keskitymmekin tässä artikkelissa Putinin itse käyttämiin käsitteisiin ja analysoimme Venäjän historiapolittista linjaa niiden kautta. ’Imperiumin’ ja ’imperialismin’ käsitteet jäävät siten artikkelin analyysin ulkopuolelle, vaikka ne keskeisiä nyky-Venäjän ulkopoliittikan ymmärtämisen kannalta ovatkin.

Putinin väitteet Venäjän ja Ukrainan yhteenkuuluvuudesta nojaavat vahvasti tietynlaiseen historiakäsitykseen, jossa hyödynnetään historiallisia faktoja mielikuvan luomisessa. Putin ei suoranaisesti keksi historiaa uudelleen, vaan tulkitsee sitä aktiivisesti nykyisistä poliittista tarpeista käsin. Analoginen prosessi tälle nähtiin neuvostoajana, kun Venäjän historiaa tulkittiin uudelleen kommunistisen ideologian näkökulmasta: silloinkin kyse oli tiettyjen tapahtumien, niiden painotusten ja tulkintojen uudelleenmuotoilusta.⁸ Tätä voidaan kutsua Mihail Bahtinin⁹ dialogisuuden teoriaa hyödyntäen *dialogiksi menneisyyden kanssa*, jossa historia on nykypäivästä tapahtuvaa menneisyyden tulkintaa. Dialogisuus kuitenkin korostaa myös sitä, että nämä tulkinnat ovat muokanneet ja muokkaavat aktiivisesti myös itse tulkitsijaa, jolloin tietynlaisessa poliittisessa kontekstissa luodut historialliset tulkinnat ohjaavat uusiin tulkintoihin. Putininkin esityksessä voidaan nähdä hänen

omaksumansa isovenäläinen historiakäsitys, kokemus neuvostoaajasta sekä tarve käsitellä uudelleen näistä lähtökohdista käsin Ukrainan (ja Valko-Venäjän) rooli tänä päivänä.¹⁰

Historian tulkinnallisuudesta puhuttaessa on tärkeää huomata, että tulkintojen täytyy pohjata lähteisiin. Tutkimuksen tasolla tämä on itsestään selvää, mutta historiakulttuurissa ja historiapolitiikassa lähteiden merkitys on usein paljon hämäämpi. Erityisen kyseenalaisten väitteiden kohdalla on varsin tyypillistä korostaa näkemysten faktapohjaisuutta. Putinin tapauksessa hän luonnehtii kirjoitustaan ”hieman enemmän kuin artikkeliksi”, koska ”se on historiallisiin faktoihin, tapahtumiin ja dokumentteihin pohjautuva analyysi”.¹¹ Tämä totuuden ja historiallisen tarkkuuden korostaminen on ollut Venäjän virallisessa historiapolitiikassa keskeisellä sijalla. Korostus on suunnattu ennen kaikkea tavalliselle medianseuraajalle, sillä tulkinnat harvoin kestävät asiantuntijoiden tarkastelua. Näin käy myös Putinin esseen kanssa, jossa alussa vahvasti korostetaan faktapohjaisuutta ja kirjoituksen perustumista lähdeaineistoon, mutta itse tekstissä viittauksia lähteisiin – tai edes tutkimukseen – ei ole käytännössä lainkaan.

Putinin essee herätti julkaisuaikanaan kesällä 2021 kohtuullista huomiota ja erilaisia vastakirjoituksia julkaistiin erityisesti lännessä.¹² Tyypillisesti näissä kirjoituksissa arvioitiin kirjoituksen julkaisuajankohdan merkitystä (Venäjä oli keväällä 2021 keskittänyt joukkojaan Ukrainan vastaiselle rajalle) ja kirjoitusta luettiin ennen kaikkea päivänpoliittisena viestinä. Tämän artikkelin tarkoituksena on tarkastella Putinin esseetä ennen kaikkea historiapolitiittisena kannanottona, joka summaa Putinin hallinnon historiakäsitystä, sekä näkemyksiä Venäjän ja Ukrainan välisestä historiallisesta suhteesta ja pitkän aikavälin kehityksestä. Artikkelin ytimessä on nimenomaan historiakäsityksen arvioiminen.

7 Putinin esittämässä näkemyksissä on kiinnostavaa myös se, että ne tuntuvat resonoivan Venäjällä verrattain laajasti. Vaikka laajempien venäläisten historiakäsitysten tarkastelu jää tämän artikkelin ulkopuolelle, on huomionarvoista, että kiinnostus historiaan koki voimakkaan renessanssin glasnostin vuosista 1980-luvun lopulta lähtien. Neuvostoaajan jälkeisellä Venäjällä – samoin kuin muissa Neuvostoliitosta itsenäistyneissä maissa – historia on ollut yksi keskeisistä rakennuspalikoista kansallista identiteettiä (uudelleen)määriteltäessä. 2000-luvun puolella Venäjällä kasvoi kiinnostus erityisesti esimodernia aikaa kohtaan. Eve Levinin mukaan Pietari Suurta edeltävä aika nähdään erityisen kiinnostavana osin siksi, että länsimaiden vaikutusta venäläisyyteen on pidetty vähäisempänä ennen 1700-lukua. Kuitenkin, kuten Levin osoittaa, esimodernin ajan korostamisessa on runsaasti mytologisointia ja tarttumista pitkälti 1800-luvulla ja ennen ensimmäistä maailmansotaa rakennettuihin tulkintoihin Venäjän menneisyydestä.¹³

Uuden historiapolitiikan aika

Vuodesta 2012 Venäjällä alkoi uudenlaisen historiapolitiikan kausi. Valtion taholta ryhdyttiin voimakkaasti kontrolloimaan sitä, miten Venäjällä puhuttiin ja kirjoitettiin historiasta, erityisesti mediassa, sekä pyrittiin ottamaan historian kouluopetus tiukempaan kontrolliin. Vaikka Putin ei suoraan osallistunut tähän työhön, hän on näyttäytynyt säännöllisesti Venäjän historiaan liittyvissä tilaisuuksissa, kuten muistomerkkien paljastamisissa, sekä lausunut näkemyksiään Venäjän historiasta, huomattavan medianäkyvyyden saattelemana.¹⁴ Putinin kesällä 2021 julkaistua esseetä voi pitää tämän kehityksen tiivistymänä ja summauksena sekä hänen omista että laajemmin hänen hallintonsa ajamista näkemyksistä.

Putinin näkemysten takaa paistaa voimakkaasti isovenäläinen historiantulkinta, joka saa laajaa tukea venäläisten keskuudessa yleisemminkin. Taustalla näkyy Neuvostoliittoa edeltävän

historiankirjoituksen selkeä vaikutus. Erityisen selkeästi esiin nousee kljutševskiläinen näkemys Venäjän historiasta, joka koki selkeän renessanssin Neuvostoliiton romahduksen jälkeen. Vasili Kljutševski (1841–1911) oli venäläinen historioitsija, jota voidaan pitää häntä edeltäneiden Sergei Solovjovin ja Nikolai Karamzinin ohella venäläisen historiankirjoituksen perustajahahmona. Kljutševskin viisiosainen ”Venäjän historia” on eräänlainen perusteos, jota näkee edelleen myynnissä venäläisissä kirjakaupoissa koristeellisina erikoispainoksina. Kljutševskin näkemyksissä korostuvat isovenäläiset näkemykset ja venäläiset keskeisinä toimijoina. Omana aikanaan Kljutševski ei kuitenkaan ollut mitenkään poikkeuksellisen konservatiivinen historioitsija. Vastaavia näkemyksiä oli useimmilla länsimaisilla historioitsijoilla, jotka tulkitsivat historiaa oman maansa näkökulmasta. Poikkeukselliseksi Kljutševskin tapauksen tekee se, että hänen näkemyksensä vaikuttavat edelleen niin voimakkaasti tämän päivän Venäjällä. Kljutševski piti länsimaista liberalismia merkittävänä uhkana Venäjälle, mikä resonoi vahvasti myös nyky-Venäjällä.¹⁵ Useimmissa Euroopan maissa kansallisvaltiokeskeiset näkemykset nousevat enää harvoin valtavirtaan tai hallitsevaan asemaan, ainakaan ilman, että niitä aktiivisesti haastettaisiin. Venäjällä sen sijaan on palattu voimakkaasti 1800-luvun lopun isovenäläisyyttä korostavaan historiantulkintaan. Mahdollinen kritiikki on keskeisissä tiedotusvälineissä tehokkaasti tukahdutettu.

Serhii Plokhly on osoittanut, että jo keisarillisella venäjällä Ukraina oli sokea piste useille historioitsijoille, Kljutševski mukaan lukien. Kljutševski keskittyi historiankirjoituksessaan venäjänkielisiin alueisiin, mikä herätti kritiikkiä myös aikalaisissa. Muun muassa keisarillisella Venäjällä ja myöhemmin Neuvostoliitossa vaikuttanut historioitsija Mykhailo Hrushevsky kritisoi Kljutševskin painotusta. Plokhyn mukaan Kljutševski kuittasi kritiikin toteamalla keskittyvänsä historian keskeisiin virtauksiin ja varovansa harhautumasta sivupoluille.¹⁶ Kljutševski keskittyi Moskovon suuriruhtinaskunnasta laajentuneen Venäjän keisarikunnan historiaan, jolloin Ukrainasta muodostui hänelle sivupolku. Samankaltaiset käsitykset ovat toistuneet usein myös nyky-Venäjällä.

Isovenäläisen historiantulkinnan kytkeminen ulkopoliittikaan nousi erityisen voimakkaasti esille Ukrainan muuttuessa tavoitellusta liittolaisesta selkeäksi viholliseksi vuosien 2013–14 taitteessa, Euromaidaniksi kutsuttujen mielenosoitusten ja niitä seuranneen vallanvaihdoksen myötä. Korruptiota ja hallinnon Venäjä-suuntausta vastustaneet mielenosoitukset ajoivat Ukrainan venäläismielisen presidentti Viktor Janukovitšin maanpakoon Venäjälle helmikuussa 2014. Tämän seurauksena Venäjä miehitti ensin Krimin niemimaan ja sen jälkeen asettui tukemaan Itä-Ukrainan separatisteja. Valtaosin venäjänkieliset Itä- ja Etelä-Ukraina olivat Janukovitšin ja tämän ajaman Venäjä-suuntauksen keskeisiä tukialueita vuoteen 2014 saakka. Vaikka Euromaidan oli mittakaavaltaan huomattava, noin puolet ukrainalaisista suhtautui mielenosoituksiin varauksella. Tämä heijastui myös Ukrainan aiemmissa vaaleissa, joissa länsi- ja Venäjä-suuntautuneet kandidaatit olivat hyvin tasavahvoja. Vaikka tilanne onkin muuttunut, vielä uuden sodan kynnyksellä kevättalvella 2022 ukrainalaisista noin 20 % kannatti Venäjän johtamaan talousyhteisöön liittymistä EU:n sijaan.¹⁷ Tätä jakoa Putinin Venäjä on pyrkinyt sekä syventämään että hyödyntämään myös historiapolitiikassaan.

Itä-Ukrainan sodan myötä Kremlissä ryhdyttiin rakentamaan Ukrainasta viholliskuvaa.¹⁸ Tämä ei muuttanut sitä, miten Putin näki Ukrainan aseman ja ukrainalaiset suhteessa Venäjään, sillä hän oli korostanut Venäjän ja Ukrainan yhteisiä juuria esimerkiksi kesällä 2013. Putin katsoi, että keskiaikaisen Rusin kääntymisen kristinuskoon yhdisti venäläisiä ja ukrainalaisia. Putinin tulkinnassa myös lännessä, nykyisen Ukrainan alueella haaveiltiin vieraan vallan alla (1200-luvulta lähtien) itäisen ja läntisen Rusin yhdistymisestä. Kun Ukrainan alueet sitten liitettiin Venäjän yhteyteen, Putin korostaa, että monista Ukrainan alueelta kotoisin olevista toimijoista tuli Venäjän historian tärkeitä toimijoita, niin diplomatiassa kuin kulttuurissa.¹⁹ Tuolloin Putin korosti Ukrainan tärkeää roolia Venäjän valtakunnan osana. Vuoden 2014 jälkeen Putinin puheissa ja kirjoituksissa Ukraina on korostunut vähemmän

toimijana kuin alisteisena Venäjälle. Viestin ydinsisältö ei kuitenkaan muuttunut: ukrainalaiset ja venäläiset ovat hänen mukaansa yhtä ja samaa kansaa.²⁰ Olennaista on, että määrittely tapahtuu Moskovan näkökulmasta.

Jedinstvo – Venäjä ja Ukraina jakamattomana kokonaisuutena

Yhteenkuuluvuus – *jedinstvo* – on Putinin esseessä keskeinen käsite, jonka hän on nostanut myös otsikkotasolle, viitaten sillä venäläisten ja ukrainalaisten jakamattomuuteen. Käsitystä Venäjän ja Ukrainan yhteenkietoutuneisuudesta voidaan lähestyä tarkastelemalla Putinin esseessä näkyvää, tietyille maantieteelliselle alueelle liitettyä historiakäsitystä. Näihin alueisiin kuuluvat ennen kaikkea Ukraina, Valko-Venäjä ja nykyisen Venäjän Euroopan-puoleisia osia, joista muodostuu Putinin sanojen mukaisesti ”yksi historiallinen ja henkinen alue (*prostranstvo*).”²¹ Alue ulottuu kuitenkin näitä ”sydänmaita” laajemmalle, ja sitä kautta saadaan näkymä Venäjän historiapolitiiseen jaotteluun varsinaisista ulkomaista ja niin kutsutuista lähiulkomaista. Putinin esseessä Venäjä ja sen lähiympäristö hahmottuvat ennen kaikkea yhtenäiseksi kuvatun tuhatvuotisen historian kautta.

Putin kuvailee esseessään muinaisen Rusin, hänen sanojensa mukaan aikansa ”Euroopan suurimman valtion” (*krupnejše gosudarstvo Jevropy*), yhtenäisyyttä. Ilmaisun tekee ongelmalliseksi se, ettei varhaiskeskiajalla voida puhua valtioista niiden myöhemmässä, yhtenäisten poliittisten alueiden merkityksessä. Rus, kuten muutkin varhaiskeskiaikaiset alueet, muodostuivat erillisistä, enemmän tai vähemmän yhtenäistä ja usein myös keskenään riitaisista ruhtinaskunnista, joten myös valtioiden ”suuruus” tai ylipäätään koko on kiistanalainen kysymys. Tämän lisäksi esseessä varsin yllättäen poiketaan muinaisen Rusin alueen kuvaamisesta nimenomaan itäslaavien yhteisenä historiallisena ja kulttuurisena alueena, ja väitetään, että slaavien lisäksi myös muita heimoja ”Laatokalta, Novgorodista ja Pihkovasta Kiovaan ja Tšernihiviin” yhdisti ”yksi kieli (nyt kutsumme sitä muinaisvenäjäksi), taloussuhteet, Rurikien dynastian ruhtinaiden valta. Ja Rusin kristinuskoon kääntymisen jälkeen myös yhteinen ortodoksinen usko.”²² Ensinnäkin on syytä huomauttaa, että muinaisitäslaavilaisen kielen, josta myöhemmin muodostuivat venäjän, ukrainan ja valkovenäjän kielet, nimittäminen ”muinaisvenäjäksi” ei ole ongelmatonta, vaikka termi on edelleen varsin laajasti käytössä.²³ Toiseksi tämän suuren maantieteellisen alueen kuvaaminen kielellisesti, taloudellisesti ja poliittisesti yhtenäiseksi 800–1000-luvuilla on yksiselitteisen virheellistä.

Rusista kirjoitettaessa Putin viittaa ”Olegin profeetallisiin sanoihin Kiovaan kaikkien venäläisten kaupunkien äitinä” ja *Nestorin kronikkaan* (*Povest’ vremennih let*) lainauksen siirtäjänä jälkipolville.²⁴ *Nestorin kronikka* on tärkeä lähde keskiajan Itä-Eurooppaan, mutta sen syntyyn ja tulkintaan liittyviä ongelmia on nostettu esiin jo pitkään.²⁵ Eriyksen huonosti kronikka soveltuu edellisen kaltaisiin suoriin lainoihin. Toisaalta tämänkaltaisilla lainauksilla ja yksinkertaistuksilla on nationalistisessa historiankirjoituksessa pitkät perinteet. Kyse on ennen kaikkea historian mytologisoinnista. Vastaavan kaltaisia, tutkimukseen perustumattomia, mutta usein toistettuja myyttejä löytyy Putinin kirjoituksesta useita. Mytologisoinnille on luonteenomaista epämääräisyys lähteiden osalta. *Nestorin kronikka* lukuun ottamatta muihin lähteisiin ei Putinkaan esseessä viitata, vaikka alussa totesi esseen perustuvan historiallisiin dokumentteihin. Epämääräisiä viittauksia tehdään kuitenkin useita. Esimerkiksi todetessaan, että ”historiallisissa lähteissä” Liettuan suuriruhtinaskuntaan olisi viitattu Liettuan ja Rusin suuriruhtinaskuntana, Putin jättää lähteet nimeämättä. Valtakunnan koko nimessä Rus todella mainitaan, mutta osana litaliaa, joka sisältää Liettuan suuriruhtinaskuntaan

kuuluneita alueita, kuten Samogitian. Lisäksi Rus Liettuan suuriruhtinaskunnan koko nimessä viittaa nimenomaan muinaisen Rusin, käytännössä nyky-Ukrainan ja Valko-Venäjän, alueisiin.

Putinin kuvaama alue ”Laatokalta Kiovaan” on kuitenkin merkityksellinen tietyn historiallisen idean luomisessa. Se antaa viitteitä siitä, missä Putin – ja laajemminkin niin kutsuttu isovenäläinen historiankirjoitus – näkee ”todellisten” tai ”aitojen” Venäjän rajojen menevän. Harhaan Putin lähtee kulkemaan korostaessaan Rusia yhtenäisenä valtiona, jonka rajojen sisällä olisi vallinnut jonkinlainen jaettu identiteetti.²⁶ Ajan eurooppalaisella mittapuulla Kiovan Rus oli laaja, Laatokalta syvälle nykyisen Ukrainan alueelle ulottuva alue. Rus oli jakautunut hyvin erilaisiin kokonaisuuksiin sekä hallinnollisesti että identiteetiltään. Putinin kirjoituksessa esiintyvälle yhtenäiselle identiteetille Rusin alueella ei löydy näyttöä. Keski-aikaisten alueiden identiteetti ylipäätään oli harvoin sidoksissa paikallista hallintoa laajempiin kokonaisuuksiin.²⁷ Alueen laajuuden vuoksi yhteenkuuluvuuden tunne on ollut vielä epätodennäköisempää. Yhteenkuuluvuuden korostaminen on kuitenkin tärkeää Putinin argumentoinnin kannalta, osa muinaisen Rusin mytologisoitua venäläisyyden alkulähteenä, josta ukrainalaiset ja valkovenäläiset ovat lähteneet erkaantumaan.

Putinin kertomuksessa alueen yhtenäisyydestä oleellista on, kuinka erimielisyyksien ja hajaannuksien kiistattomia hetkiä esseessä kuvataan. Putinkaan ei väitä yhtenäisyyden aina säilyneen, mutta näkee uhan yhtenäisyydelle tulleen aina ulkoapäin. Jo esseen alussa hän kirjoittaa, kuinka heikkouden hetket ovat olleet seurausta ”niiden voimien työstä, jotka aina pyrkivät horjuttamaan yhteenkuuluvuuttamme (*našego jedinstva*).”²⁸ Kuvausta ulkoisesta uhasta toistetaan kertomalla erityisesti nykyisen Ukrainan alueen useista ”vapautusliikkeistä” (*osvoboditelnoje dviženije*), joissa itsensä venäläisiksi identifioivat kansat ovat vedonneet esimerkiksi venäläiseen tsariin saadakseen suojaa (usein katolilaisista ja puolalalaisista) vihollista vastaan. Todellisuudessa Ukrainan alueen eliitti saattoi liittoutua aivan yhtä hyvin Krimin tataarien kuin Moskovan hallitsijoiden kanssa, ja identifioitui 1500- ja 1600-luvuilla voimakkaasti puolalaiseen aateliin. Putinin esseeseensä valikoimien yksityiskohtien rooli on korostaa käsitystä syvästä venäläisestä – venäjän kieleen ja ortodoksisuuteen nojautuvasta – identiteetistä, jonka tavallinen kansakin aidosti koki, ja jota läntinen vaikutus ja valloitukset eivät onnistuneet muuttamaan. Sanavalinnoilla on Putinin esseessä suuri merkitys. Putinin tapa viedä vapautusliikkeen käsite aikaan, johon se sopii huonosti, tuo kaikuja tavasta, jolla Neuvostoliitossa viitattiin Viron, Latvian ja Liettuan vapaaehtoiseksi katsottuun liittymiseen osaksi Neuvostoliittoa vuosina 1939–40.

Esseessään Putin ei kiellä ilmeisiä tapahtumia. Esimerkiksi muinaisen Rusin alueen jakaantuminen osiin mongolivalloitusten myötä on asia, jonka hän joutuu toteamaan. Läntiset osat jäivät pitkälti Liettuan suuriruhtinaskunnan alaisuuteen, itäiset osat puolestaan järjestäytyivät vähitellen Moskovan vallan alle. Liettuaa ei täysin demonisoida, vaan Putin kirjoittaa sen eläneen vuorovaikutuksessa slaavien hallitsemien ruhtinaskuntien kanssa. Käytännössä Rusin läntiset alueet kuitenkin näyttäytyvät epäitsenäisinä, ulkoisen vallan alle joutuneina alueina, joilta puuttui toimijuus. Sen sijaan fokus kääntyy Rusin itäiseen osaan, jonka Putin kirjoittaa lähteneen yhdistymään Moskovan johdolla yhden hallitsijan alaisuuteen. Sotaisa yhdentymisen näyttäytyy ikään kuin luonnollisena, Putinin mukaan ”historian määräämänä” kehityskulkuna.

Muinaisen Rusin yhdistäminen Moskovan suuriruhtinaskunnan kehitykseen, josta moderni Venäjän valtio kehittyi, ei ole ongelmatonta. Käytännössä Putinkaan ei totea, että Moskovan suuriruhtinaskunta olisi Kiovan Rusin perillisvaltio, vaan hän korostaa Moskovan pyrkineen uudelleen yhdistämään muinaisen Rusin alueet. Samalla hän nostaa esille Liettuan kääntymisen katoliseen uskoon ja liiton Puolan kanssa, jonka seurauksena alueella asuvat joutuivat kääntymisen kohteeksi ja ortodoksinen usko syrjäytettiin. Putinin tulkinnassa tämä johti venäläisten sortoon, jonka seurauksena vastarintaliikkeet voimistuivat alueella. Sorto johti Putinin mukaan siihen, että Bogdan Hmelnitkin

johdolla alueen venäläiset kääntyivät Moskovan puoleen 1600-luvun puolivälissä.²⁹ Puola-Liettuan valtakunnan suhtautuminen uskontoon ei kuitenkaan ollut aivan näin yksioikoista. Vaikka katolilaisuudesta tuli merkittävä tekijä Puolassa, maassa oli runsaasti eri uskontokuntia, eikä laajamittaista vainoa esiintynyt. Hmelnitskin johtaman kapinan ytimessä olivat Ukrainan alueen puolalaistuneen aatelin ja kasakoiden heikentyneet välit. Uskonnolla oli kuitenkin konfliktissa merkitystä kasakoiden edustaessa enimmäkseen ortodoksista rahvasta, aateliston puolestaan kääntynyt enimmäkseen katoliseen uskoon.³⁰ Kasakoiden tulkitseminen yksiselitteisesti venäläisiksi on sekin ongelmallista. Kasakoita yhdisti ensisijaisesti kulttuuri etnisyyden sijaan. Kasakat olivat enimmäkseen itäslaavilaisia ortodoksikristittyjä, joita vaikutti sekä nykyisen Ukrainan että Venäjän alueella.³¹

Hmelnitskin korostaminen Putinin esseessä ei ole yllätys. 1800-luvulta lähtien venäläisessä historiankirjoituksessa on nostettu esiin, miten Rusin alue ”toistuvasti ilmaisi halunsa palata ortodoksisen hallitsijan alaisuuteen”, mikä johti Hmelnitskin kapinan myötä ”kahden Venäjän” yhdistymiseen.³² Venäläinen historiankirjoitus on korostanut positiivisena tapahtumana Hmelnitskin kapinan päättymistä Perejaslavl’n sopimukseen, jossa suuri osa nykyisen Ukrainan alueesta päätyi Venäjän suojelukseen. Sen sijaan puolalaisessa historiankirjoituksessa tapahtuma on nähty kapinana ja ukrainalaisessa historiankirjoituksessa pitkälti neutraalina tapahtumana, joka ei muuttanut alueen asemaa merkittävästi.³³ Tässäkin yhteydessä Putinin korostus mukailee 1800-luvun venäläistä historiankirjoitusta.

Ortodoksisen uskon asema

11

Kun Putin pääsee kronologisesti etenevässä esseessään vaiheeseen, jossa suuresta osasta Ukrainaa on tullut osa Venäjää, hän siirtyy korostamaan ukrainalaisten ja venäläisten jakamia yhteisiä piirteitä, sekä toisaalta piirteitä, jotka erottivat ukrainalaiset puolalaisista ja liettualaisista. Keskeiseksi tekijäksi Putin nostaa uskonnon. Tässä Putin sivuuttaa jälleen alueen moniulotteisen historian, tyypistäen alueen uskonnollisen jaon katolisen ja ortodoksisen kirkon välille. Ortodoksisen kirkon asema Ukrainan alueella on kuitenkin huomattavasti monitahoisempi asia kuin vain jaettu piirre Venäjän kanssa. Ukrainassa on toiminut useita eri ortodoksikirkkoja, katolisia kirkkoja, Ukrainan kreikkalaiskatolinen kirkko, ja Ukrainassa on ollut myös protestantteja, sekä muita kuin kristittyjä, erityisesti muslimeita ja juutalaisia. Jaot heijastelevat osaltaan Ukrainan historiallista jakoa eri hallintojen alaisuudessa olleisiin alueisiin. Tänä päivänä kaksi kolmannesta ukrainalaisista kuuluu ortodoksikirkkoon, mutta heistä vain viidennes on Moskovan patriarkaatin alaisuudessa.

Putinin essee kuitenkin korostaa tiukkaa uskonnollista kahtiajakoa. Tämä heijastuu hänen tavassaan kirjoittaa Ukrainan alueesta Puolan ja Venäjän välillä 1600–1700-luvuilla. Kun Ukrainan halki virtaavasta Dnepr-joesta tuli Puolan ja Venäjän välinen raja, Putin katsoo, että Puolan vallan alle jääneet länsialueet lähtivät taantumaan, kun taas itäpuoli kehittyi Venäjän vallan alla voimakkaasti. Putinin mukaan tämä näkyi ihmisten siirtymisenä lännestä itään. Samassa yhteydessä Putin käyttää toistuvasti ”vähävenäläisten” käsitettä ja toteaa Venäjän nimenneen nykyisen Ukrainan alueet Vähä-Venäjäksi (*Malorossija*). Käsite todella omaksuttiin ja sillä viitattiin muinaisen Rusin alueisiin, jotka hahmotettiin suuren (Venäjä), pienen (Ukraina) ja valkoisen (Valko-Venäjä) kautta. Putinin mukaan ”Ukrainan” käsitettä käytettiin vain raja-alueen merkityksessä, ”kuten sitä käytettiin lähteissä 1100-luvulta alkaen”.³⁴ Käsitteen ’Ukraina’ käyttö yleistyi Ukrainan kansallisen heräämisen aikoina 1800-luvun jälkipuoliskolla. Putin kuitenkin jättää ilmeisen tietoisesti mainitsematta sen, että maiden nimet ylipäätään ovat aikasidonaisia käsitteitä. Esimerkiksi Venäjän (*Rossija*) käsite on syntynyt ja muuttunut ajan kanssa.

Vielä 1600-luvulla Moskovan suuriruhtinaskunnasta ja Venäjän tsaarikunnasta puhuttiin sekaisin. 1600-luvun lopulla tsaarin virallinen nimitys oli ”koko Rusin, Suuren, Pienen ja Valkoisen, hallitsija.” Vähitellen aiemman, keskiajalta periytyvän Rus-termin korvasi kreikkalaisperäinen *Rossija*. Putinin valinta nostaa esille Ukrainan nimen syntyhistoria on tarkoitushakuista ja palvelee isompia tavoitteita.

Ukrainankin kannalta merkityksellisen Suuren Pohjan sodan (1700–1721) Putin sivuuttaa nopeasti, todeten muun muassa että ”vähävenäläiset” identifioivat itsensä Venäjään, ja Mazepan kapinaan (Ruotsin puolella Venäjää vastaan) osallistui vain joitakin kasakoita.³⁵ Mazepan kapinaan tarttuminen heijasteleekin yhtä kipukohtaa Venäjän ja Ukrainan historiantulkinnossa.³⁶ Pietari Suuri halusi korvata Zaporizhan hetmanina toimineen Ivan Mazepan itselleen uskollisella miehellä, joka sai Mazepan liittoutumaan Ruotsin kuninkaan Kaarle XII:n kanssa. Pietari sai Venäjän ortodoksisen kirkon asettamaan Mazepan kirkonkiroukseen ja Ukrainan itsenäisyyden kannattajia kutsuttiinkin venäjällä pitkään mazepalaisiksi (*mazepintsy*). Mazepaa hyljeksittiin myös neuvostoaikana ja hän koki maineenpalautuksen vasta itsenäisessä Ukrainassa vuoden 1991 jälkeen. Putinin esseessä Mazepa sivuutettiin kapinallisena, jota kansa ei tukenut. Vaikka Putin korostaa kansan jääneen Venäjän taakse, hän jättää mainitsematta tyytymättömyyden syyt, eli alueen hylkäämisen vihollisten armoille. Historiallisten hahmojen käsittelyn mustavalkoisuus on esseen leimallinen piirre: Moskovan puoleen kääntynyt Hmelnitzi on sankari; Moskovan hylännyt Mazepa taas ilmeinen roisto. He ovat toimijoita ensisijaisesti suhteessa Venäjään, eivät niinkään Ukrainan alueeseen tai asukkaisiin.

Modernin Venäjän historiaan siirtyessään Putin korostaa, että Venäjän valtakunnan aateliin kuuluneita kasakoita nousi politiikkaansekä diplomatia- ja sotilasurille. Hän toteaa, että ”vähävenäläiset” olivat aktiivisesti mukana Venäjän kehittämisessä ja leviämässä Siperiaan, Kaukasukselle ja Kaukoitään. Hän jatkaa ketjua neuvosto aikaan, toteamalla Hruštšovin ja Brežnevin ”puoluebiografioiden kytkeytyneen mitä suurimmassa määrin Ukrainaan”.³⁷ Hruštšov ja Brežnev olivat kumpikin venäläisiä, mutta syntyjään nykyisen Ukrainan ja Venäjän raja-alueilta. Kumpikin myös toimi Ukrainan puoluejohtajana, joka oli keskeinen positio puoluebyrokratiassa, muttei sinänsä edellyttänyt siteitä Ukrainaan. Putin kuitenkin pyrkii tällä osoittamaan Ukrainan keskeisen ja merkittävän roolin osana niin Venäjää kuin Neuvostoliittoa.

Puhuessaan Krimin kaanikunnalta vallatuista alueista nykyisen Etelä-Ukrainan alueella, Putin siirtyy kielen ja kulttuurin kysymyksiin. Esseessään hän on tähän asti korostanut Ukrainan osalta yhteisiä traditioita ja ortodoksista uskoa. Krimin kaanikunnalta vallatuista alueista puhuttaessa nämä perustelut eivät enää toimi. Alueella asui 1700-luvun alussa vain vähän ukrainalais- tai venäläistaustaista väestöä, mutta runsaasti tataareja, kreikkalaisia, juutalaisia, armenialaisia ja monia muita kansallisuuksia. Näistä Putin toteaa vain, että kaikki saivat pitää uskonsa, traditionsa ja tapansa. Alue kuitenkin venäläistyi voimakkaasti 1700-luvun alkupuolen valloitusten jälkeen.

Putin käsittelee lyhyesti myös Ukrainan kansallisen heräämisen aikaa 1800-luvun jälkipuoliskolla. Hän mainitsee Venäjän valtakunnan toimet ukrainankielisen kirjallisuuden tukahduttamiseksi vuosina 1863 ja 1876. Hän kuitenkin kytkee nämä tapahtumiin Venäjään kuuluneilla puolalaisalueilla, katsoen puolalaisten pyrkineen hyödyntämään ”Ukrainan kysymystä” omiin poliittisiin tarkoituksiinsa. Puolan ja Länsi-Ukrainan pitkästä yhteisestä historiasta Putin vaikenee, tarttuen vain haitallisiksi katsomiinsa yhteyksiin. Samalla Putin katsoo, että valtion toimesta vahvistettiin vähävenäläistä identiteettiä kulttuuria tukemalla. Tässä kohden heijastuuakin käsitteellinen ero, jossa ukrainalaisuus näyttäytyy venäläisvastaisena, haitallisena pyrkimyksenä, kun taas vähävenäläisyys positiivisena, yleisvenäläisen projektin tukemisena. Sen sijaan ajatuksen Venäjältä erillisestä Ukrainasta Putin kytkee puolalaisen eliitin politiikkaan. Hän leimaakin Ukrainan kansalliseen heräämiseen liittyvät ajatukset historiallisesti

perusteettomiksi ja eurooppalaisen poliittisen pelin välineiksi. Puolalaisten ohella Putin osoittaa näiden ajatusten lähteeksi Itävalta-Unkarin.

Vallankumous ja neuvosto aika

Vallankumouksesta ja Venäjän sisällissodasta kirjoittaessaan Putin menee aiempaa enemmän yksityiskohtiin. Hän pitää ajanjaksoa selkeästi ratkaisevan tärkeänä. Tässä yhteydessä Putin myös suuntaa viestin nyky-Ukrainan johdolle. Hän toteaa, että lokakuun vallankumouksen jälkeen Ukrainan itsenäiseksi julistaneet tahot olivat valmiita sallimaan Saksan ja Itävalta-Unkarin joukkojen saapumisen maahan. Näin he Putinin mukaan käytännössä luovuttivat vallan ulkomaille. Tämä päätös oli kohtalokas ja ”tämä pitäisi muistaa myös niiden, jotka tänä päivänä ovat luovuttaneet vallan täysin ulkopuolisten käsiin”, viitaten siihen, että nyky-Ukraina olisi länsimaiden kontrollissa.³⁸ Putin ei mainitse olosuhteita, jotka ajoivat Ukrainan hakemaan tukea Saksalta: Bolševikit eivät Ukrainan muiden sosialistiryhmien tavoin hyväksyneet itsenäistä Ukrainaa, vaan käynnistivät hyökkäyksen Ukrainaan.

Sisällissodan aikaa Ukrainan alueella kuvatessaan Putin tiivistää tapahtumat pitkälti ukrainalaisnationalistien epätoivoisiin yrityksiin luoda itsenäinen Ukraina, jotka kaatuivat tuen vähäisyyteen ja erityisesti Puolan valtopolitiikkaan. Sinänsä hän on oikeassa, mutta jättää Moskovian keskeisen roolin mainitsematta. Putin niputtaakin Ukrainan itsenäistymispyrkimykset yhteen erilaisten ”kvasivaltioillisten” (*kvazigosudarstvennyje*) muodostelmien kanssa, joita sisällissodan aikana syntyi. Tässä yhteydessä Putin kritisoi bolševikkeja todeten, että ”[o]san näistä Bolševikit kirjaimellisesti työnsivät pois Neuvosto-Venäjältä”. Hän nostaa esimerkiksi lyhytikäisen Donetsk-Krivoi Rogin neuvostotasavallan, jonka Lenin torjui. Erityisen voimakkaasti hän syyttää Leniniä Neuvostoliiton liittovaltiorakenteesta, jossa Putinin mukaan tasavallat olivat tasa-arvoisia. Lakiin kirjattiin tasavaltujen oikeus irtautua liittovaltiosta, minkä Putin nimeää ”aikapommiksi”. Putinin mukaan se räjähti välittömästi, kun sen varmistusmekanismina toiminut kommunistinen puolue lakkasi olemasta.³⁹ Tässä kohden Putin sortuu anakronismiin arvioidessaan 1990-luvun alun tapahtumia vasten sisällissodan jälkeistä tilannetta. Putinin kritiikki heijastelee erityisesti hänen tyytymättömyyttään Neuvostoliiton alkuvuosien ratkaisuihin.

Erityisen negatiivinen näkemys Putinilla on Neuvostoliiton varhaisesta kansallisuuspolitiikasta. Putin on useissa eri yhteyksissä viitannut Ukrainan valtiollisen identiteetin keinotekoisuuteen, siihen, miten se olisi luotu yksinomaan Neuvostoliiton federaatorakennetta varten. Hänen sisällissodan ajasta esittämänsä tulkinta erilaisista puolivaltioillisista muodostelmista johtaa siihen, että mikä tahansa itsenäinen ratkaisu oli Ukrainan osalta mahdottomuus, koska Ukraina ei lähtökohtaisesti voinut olla erillinen kokonaisuus. Johtopäätöksensä Putin pitääkin Ukrainaa ”täysin neuvostoajan luomuksena”. Putinin väitteen taustalla on hänen selkeän virheellisenä pitämänsä 1920- ja 30-luvuilla harjoitettu *korenizatsija*-politiikka, jota Lenin ja osa neuvostojohdosta tuki. *Korenizatsijan*, eli juurruttamispolitiikan pyrkimyksenä oli tukea kansallisten kulttuurien kehittymistä ja tätä kautta vahvistaa muiden kansallisuuksien osuutta bolševikkipuolueessa.⁴⁰ *Korenizatsija*-politiikan myötä ukrainan kielen ja kulttuurin asema vahvistui voimakkaasti. Vallankumousta edeltävällä Venäjällä vallinneiden rajoitusten seurauksena Ukrainan alueen kaupungeissa omaksuttiin venäjän kieli, maaseudun pysyessä ukrainankielisenä. *Korenizatsija*-politiikan myötä rajoitukset ukrainankielisen kulttuurin osalta poistuivat lähes täysin, mikä johti ukrainalaisen kulttuurin vahvistumiseen ja voimakkaaseen leviämiseen. Samalla vähävenäläisyyden käsite käytännössä hävisi ja korvautui kokonaan Ukrainalla. Myös Putin myöntää ukrainan kielen vahvistuneen 1920-luvulla, mutta tulkitsee tilannetta hyvin eri tavoin.

Putin katsoo – täysin virheellisesti –, että ukrainalainen kulttuuri olisi rakentunut vasta neuvostoajana. Putinin tulkinnassa *korenizatsija*-politiikan lopputuloksena ”suuresta venäläisestä (*russkoi*) valtiosta, kolmiyhteisestä isovenäläisten, vähävenäläisten ja valkovenäläisten muodostamasta kansasta” toteutettiin jako erillisiin venäläisten, ukrainalaisten ja valkovenäläisten muodostamiin kansallisiin yksiköihin.⁴¹ Todellisuudessa jako oli tapahtunut vähitellen ja kiihtynyt 1800-luvulla kansallisen heräämisen myötä, mutta tämän Putin sivuutti esseessä puolalaisten ja Itävalta-Unkarin Venäjän-vastaisena politiikkana.

Putin ei kokonaan sivuuta ukrainalaista historiankirjoitusta, mutta tapa, jolla hän käsittelee esimerkiksi Ukrainan historiankirjoituksen isähahmona pidettyä Mykhailo Hruševskia on hyvin tarkoitushakuista. Hruševski oli keskeinen hahmo sekä vallankumousta edeltävässä Ukrainan kansallisessa heräämisessä että Neuvosto-Ukrainassa. Ajalle tyypilliseen tapaan Hruševskin historiankirjoitus oli voimakkaan kansallista ja tämän päivän näkökulmasta ongelmallista. Putin kuitenkin mainitsee hänet lähinnä esimerkkinä *korenizatsija*-politiikan ongelmista. Hruševski oli, kuten Putin toteaa, ”aiemman Ukrainan keskusneuvoston puhemies”, viitaten Ukrainaa vuosina 1917–18 johtaneeseen elimeen. Tukensa tämä sai Putinin mukaan Itävalta-Unkarista, millä Putin pyrki osoittamaan Hruševskin petturiksi. Hruševski joutui pakenemaan maasta ja pääsi palaamaan Neuvostoliittoon vasta vuonna 1924. Putin ei mainitse, että Hruševski oli sosialisti, joka pakeni maasta Saksan tukeman oikeistokonservatiivien vallankaappauksen myötä. Putin nostaa Hruševskin halveksuntansa kohteeksi mitä ilmeisimmin tämän Ukrainan historian eteen tekemän työn vuoksi. Hruševskin tulkinnat erosivat merkittävästi venäläisestä historiankirjoituksesta. Käytännössä hänen edustamansa näkemykset painettiin Neuvostoliitossa unohduksiin 1930-luvun aikana ja ne nousivat uudestaan esiin vasta 1980-luvulla.⁴² Putinin kritiikin kohteeksi Hruševski joutuu myös siksi, että hänestä on muodostunut keskeinen hahmo neuvostoajan jälkeisessä Ukrainassa, erityisesti ukrainalaiskansallisen ja Venäjältä irrallisen historian tulkkina.⁴³

Kulttuurin ohella Putin korostaa varhaisen neuvostoajan luoneen myös Ukrainan nykyisen alueen. Tämä kysymys on monessa suhteessa kieltä ja kulttuuria haastavampi, sillä Ukrainan neuvostotasavallan alue koki suuria muutoksia 1920-luvulta 1950-luvulle, toiseen maailmansotaan johtaneen ja sitä seuranneen kehityksen takia. Asiaa ei helpota myöskään varhempi historia, sillä suuri osa nykyisen Ukrainan alueesta oli 1700-luvun puoliväliin asti useiden eri valtioiden ja ryhmien hallinnassa. Lisäksi kaikkein läntisimmät osat Ukrainasta, muun muassa Lvivin kaupunki, jäivät osaksi Habsburgien monarkiaa ja tulevaa Itävalta-Unkarin keisarikuntaa. Vielä sotienvälisenä aikana ne olivat osa Puolaa, Tšekkoslovakiaa ja Romaniaa. Ero esimerkiksi Suomeen on merkittävä.

Vaikka Suomi oli ensin Ruotsin ”itämaa” ja vuoden 1809 jälkeen yli 100 vuotta osa Venäjää, Suomella oli selkeät rajat ja lisäksi oma poliittinen status Venäjän suuriruhtinaskuntana. Nyky-Ukrainan alue sen sijaan tuli Venäjän valtakunnan osaksi vähitellen, eikä Ukraina muodostanut erillistä kokonaisuutta. Ukrainan osalta vasta Venäjän vallankumous (1917), sisällissota ja ensimmäisen maailmansodan päättyminen mahdollistivat ensi kerran Ukrainan rajojen hahmottamisen käytännössä. Sisällissodan todellisuus, ukrainalaisten ryhmien eriävät tavoitteet ja ulkovaltojen interventiot johtivat siihen, että bolševikit saivat vallan lopulta myös Ukrainan alueella. Neuvostoliiton perustamisen (1922) yhteydessä määriteltiin Venäjän, Valko-Venäjän ja Ukrainan neuvostotasavaltojen keskinäiset rajat. Rajojen määrittelyä kuitenkin jatkettiin 1920-luvun mittaan, ja muun muassa Taganrogin ja Šahtyn alueet Rostovin läheltä siirrettiin Ukrainan tasavallasta osaksi Venäjää. Putin ei siis ole täysin väärässä todetessaan, että Ukrainan rajat luotiin neuvostoajana. Väite siitä, että Ukraina olisi neuvostoajan luomus on kuitenkin täysin kestävä. Rajat olisi määritelty vaikka Ukraina ei olisi ollut

Neuvostoliiton osa. Hahmotelmia itsenäisen Ukrainan rajoista tehtiin sisällissodan aikana useita, ennen kuin bolševikit saivat alueen haltuunsa.

Putin hyödyntää argumentoinnissaan neuvostoaikaisia rajamuutoksia, mutta valikoivasti. Ukrainan osalta merkittäviä rajamuutoksia tapahtui toisen maailmansodan molemmin puolin. Näiden rajansiirtojen tulkinta on ollut keskeinen kiistanaihe itäisessä Euroopassa ja nousee myös Putinin tulkinnassa vahvasti esille. Ukrainaan yhdistettiin laajoja alueita Puolasta Molotov-Ribbentrop-sopimuksen nojalla syksyllä 1939. Putinin tulkinnassa nämä ”aiemmin Puolan miehittämät alueet palautettiin Neuvostoliittoon”. Lisäksi Neuvostoliitto yhdisti Bessarabian (”jonka Romania valtasi 1918”) itseensä vuonna 1940, osaksi Etelä- ja Länsi-Ukrainaa, sekä uutta Moldovan neuvostotasavaltaa. Sodan jälkeen Neuvosto-Ukrainaan liitettiin vielä Transkarpatia Tšekkoslovalialta, sekä Käärmesaari Romanialta. Näitä alueliitoksia Putin ei näe ongelmallisina. Krimin liittäminen Ukrainan neuvostotasavaltaan vuonna 1954 hän sen sijaan näkee ”rikkoneen siihen aikaan käytössä olleita oikeudellisia normeja”.⁴⁴ Putin käyttää neuvostoaikaisia aluemuutoksia argumenttina sille, ettei Ukraina ole ”luonnollinen” entiteetti. Ukraina näyttäytyy hänen – ja sitä myötä Venäjän virallisessa tulkinnassa – lukuisten poliittisten päätösten ja niitä seuranneiden aluesiirtojen seurauksena muodostuneena keinotekoisena kokonaisuutena. Putinin logiikassa alueliitokset itsessään eivät ole kuitenkaan ongelma, vaan ainoastaan Neuvostoliiton varhainen politiikka, joka erehdyksessä johti Ukrainan syntymiseen. Epämääräisyys auttaa Putinia päätyämään väitteeseen, että Ukrainan osaksi jääneiden ”muinaisvenäläisten” alueiden palauttaminen Venäjälle on ainoastaan luonnollista.

Keskeinen ongelma Putinin historiantulkinnassa liittyy neuvostoajan hahmottamiseen yhtäältä Venäjän keisarikunnan jatkeena ja nykyisen Venäjän edeltäjänä, mutta samanaikaisesti irrallisena vaiheena, joka oli Venäjän kehitykselle haitallinen. Neuvostoajan irrottaminen suuremmasta ”Venäjän kertomuksesta” mahdollistaa esimerkiksi yksinkertaistavan tulkinnan siitä, mitä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen olisi Putinin mukaan täytynyt tehdä. Viitaten Pietarin pormestarin, Anatoli Sobtšakin lainopilliseen tulkintaan, Neuvostoliiton perustajajäsenten olisi pitänyt palauttaa ne rajat, jotka niillä oli Neuvostoliiton perustamissopimusta allekirjoittaessa vuonna 1922: ”lähtekää niiden kanssa, joiden kanssa olette tulleet”.⁴⁵ Toteamus on todellisuudesta irrallinen, koska todellisuus näillä alueilla oli muuttunut 70 vuoden aikana merkittävästi. Putinilla tuskin on myöskään halua ulottaa tätä tulkintaa Venäjään, koska tämä tarkoittaisi muun muassa Kaliningradin, Tuvan, Kuriilien, Petsamon ja Viipurin alueiden palauttamista – ne kun eivät kuulunut Venäjään vuonna 1922.

Essee heijastaa tulkintaa, jonka mukaisesti Venäjä on perinyt Neuvostoliiton suurvalta-aseman rajoineen, mutta Neuvostoliiton aikaiset hirmuteot eivät ole Venäjän vastuulla.⁴⁶ Putin esimerkiksi kirjoittaa, että ”[b]olševikit suhtautuivat Venäjän kansaan ehtymättömänä materiaalina sosiaalisille kokeiluille.”⁴⁷ Hän kuitenkin välttää mainitsemasta mitä nämä toimet tarkasti ottaen olivat. Esimerkiksi Stalinin käynnistämän ensimmäisen viisivuotissuunnitelman aikana toteutettu kollektivointi aiheutti mittavan nälänhädän, joka oli erityisen tuhoisa Ukrainan neuvostotasavallan alueella, mutta myös Etelä-Venäjällä. Ukrainassa kollektivoinnin aiheuttamaa nälänhätää kutsutaan holodomoriksi ja sitä pidetään ukrainalaisiin kohdistuvana kansanmurhana.⁴⁸ Sen sijaan, että Putin pyrki osoittamaan Stalinin aikaisten hirmutöiden kohdistuneen myös venäläisväestöön, hän puhuu nimenomaan venäläisiin kohdistuneista toimista. Kansallisuudet eivät kuitenkaan olleet kommunistisen puolueen näkökulmasta ensisijainen asia, vaikka 1930-luvun puolivälistä lähtien venäjän kieli ja kulttuuri korostuivat Neuvostoliitossa.⁴⁹ Olennaisempi oli keskus-periferia-asetelma, maaseudun alisteisuus teollistuville kaupungeille ja muiden kaupunkien alisteisuus Moskovalle.

Lisäksi Putin huomauttaa, että ”neuvostoregüimin rikoksiksi” on alettu laskea myös sellaisia tekoja, joihin ”Neuvostoliiton kommunistinen puolue, Neuvostoliitto, sen paremmin kuin nykyinen

Venäjäkään” eivät liity millään tavoin.⁵⁰ Kun yhdistetään nämä kaksi asiaa – Neuvostoliiton ja sen seuraajavaltio Venäjän vastuun häivyttäminen ja venäläisten kärsimykset neuvostovallan alla – Putin pääsee väittämään, että eniten kommunistien alla kärsivät lopulta venäläiset. Neuvostoajasta piiryykin Putinin esseessä kuva traagisena ajanjaksona, jonka ytimessä on (iso)venäläisen kulttuurin, historian ja kansallisen yhtenäisyyden murtuminen. Tähän syypäitä olivat kommunistit, joita tarkastellaan ikään kuin ’venäläisten’ ja ’venäläisyyden’ ulkopuolisena kategoriana. Tämän hän pyrkii todistamaan sitä kautta, että kommunisteissa oli paljon muitakin kuin venäläisiä. Monet keskeiset johtajat, Stalin etunenässä, eivät toki olleet etnisiä venäläisiä. Lisäksi varsinkin varhaiset bolševikit pitivät Venäjän ortodoksisirkkoa yhtenä päävihollisistaan, ja varhaisessa Neuvostoliitossa isovenäläisyyttä pidettiin perisyntinä. Putin kuitenkin jättää mainitsematta, että tilanne muuttui Stalinin valtaannousun myötä. Venäjän kielestä ja venäjänkielisestä kulttuurista tuli 1930-luvulla neuvostokulttuurin punainen lanka, joka tuli omaksua kaikkialla Neuvostoliitossa. Keskusjohtoisuuden korostuessa Moskovasta tuli myös kulttuurielämän keskus, jossa määriteltiin kulttuuriin ja kieleen liittyvät asiat. Vaikka neuvostotasavaltojen kulttuureita pidettiin esillä läpi neuvostoajan, niitä kontrolloitiin Moskovasta käsin.⁵¹

Putinin historiatulkinnan ytimessä Venäjän valtio

Läpi Putinin esseen, Ukraina esiintyy epäitsenäisenä toimijana, Venäjän ja lännen välisenä pelinappulana. Venäjä on hänen tulkinnassaan ”hyvä toimija”, joka pyrkii pitämään kiinni Venäjän yhtenäisyydestä ja puolustaa siihen kuuluvaa Ukrainaa. Vastapuolella on aikakaudesta riippuen Liettua, Puola, Itävalta-Unkari, Natsi-Saksa, tai yleisesti länsimaat, jotka pyrkivät hyötymään hölmöistä tai hämätystä ukrainalaisista. Putin valikoi historiasta ukrainalaistoimijoita, jotka ovat olleet aktiivisesti mukana venäjänkielisen kulttuurin tai Venäjän valtion kehittämisessä, mutta torjuu täysin ne, joiden toiminta ei ole ollut Venäjän etujen mukaista.

Esseessään Putin pyrkii osoittamaan Ukrainan historiallisen ykseyden Venäjän kanssa kahden epämääräiseksi jäävän käsitteen avulla: yhteenkuuluvuus (*jedinstvo*) ja geografis-henkinen alue (*prostranstvo*). Putinin argumentoinnille on tärkeää korostaa muinaisen Rusin alueen jakamattomuutta ja yhdenmukaisuutta ilman, että tälle on kovinkaan vahvoja tutkimuksellisia perusteluita. Argumentti on tärkeä, koska valtaosa nyky-Ukrainan alueesta joutui mongolivalloitusten myötä vuosisadoiksi erilleen itäisen Rusin alueista. Korostamalla Liettuan ja Puolan valtakunnan osaksi jääneiden slaavien linkejä Moskovon suuntaan, Putin pyrkii osoittamaan yhteenkuuluvuuden jatkuneen myös poliittisen jaon aikana.

David Saundersin osoittama perustavanlaatuisen ero Ukrainassa korostetun historiantulkinnan ja Putinin näkemysten välillä on suhtautumisessa valtioon ja kansanliikkeisiin.⁵² Siinä missä ukrainalaisessa itseymmärryksessä erilaisilla kansanliikkeillä on merkittävä rooli, Putinin tulkintaa ohjaa etatismi, valtiokeskeisyys. Ukrainan historialliset tapahtumat sekä tietyt perinteet, kuten Venäjän kanssa jaettu kasakkatraditio, asettuvat siten aivan eri kontekstiin: Ukrainassa näillä on keskeinen kansallinen merkitys, Putinin Venäjälle ne taas ovat merkityksellisiä vain suurempien valtiokokonaisuuksien kautta. Mikäli kansanliikkeiden toiminta on asetunut jollain tavalla Venäjää vastaan, se ei ole osoitus kansallisesta tahdosta, vaan siitä, että jokin ulkopuolinen taho (Puola-Liettua, Natsi-Saksa, Nato) käyttää valheellista kansallistuntoa hyväkseen heikentääkseen Venäjää.

Putinin tulkintoja ohjaa voimakkaasti hänen ulkopoliittikkansa. Taustalta kuitenkin löytyy voimakas 1800-luvulta peräisin oleva historiatraditio, joka tarkastelee Venäjän kehitystä valtiokeskeisesti ja keskuksen näkökulmasta käsin. Traditio on vahvan imperialistinen. Tästä traditiosta käsin Ukraina ja

Valko-Venäjä ovat näyttäneet alueina, jotka ovat sekä historiallisesti että kulttuurisesti osa Venäjää. Erityisesti Ukrainan alueet joutuivat mongolivalloitusten jälkeen useiksi sadoiksi vuosiksi vieraan vallan alle, mutta niiden väitetään aina pyrkineen takaisin Venäjän yhteyteen. Tämä isovenäläinen tulkinta on vahvasti kansallisromantiikan värittämä ja näkee kansallisuuden muuttumattomana, vuosisataisena ilmiönä. Putinin näkemykset ylipäätään myötäilevät Venäjällä voimakasta taipumusta nojata neuvostoaikaa edeltävään historiankirjoitukseen.

¹ Vladimir Putin, “Ob istoritšeskom jedinstve russkih i ukrainsev”, Administratsii Prezidenta Rossii, kremlin.ru 12.7.2021, <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>. Kaikki artikkelissa esiintyvät viittaukset Putinin tekstiin kohdistuvat tähän artikkeliin.

² Kati Parppei, “A Thousand Years of History’: References to the Past in the Addresses to the Federal Assembly by the President of Russia, 2000–2019.” Teoksessa Reima Välimäki (toim.), *Medievalism in Finland and Russia: Twentieth- and Twenty-First-Century Aspects* (London: Bloomsbury, 2022), 39–55.

³ Esim. ukrainaksi <http://kremlin.ru/events/president/news/66182>.

⁴ Reinhart Koselleck, *Futures Past: On the Semantics of Historical Time* (New York: Columbia University Press, 2004); Jani Marjanen, ”Begræppshistoria”. Teoksessa Martin Gustavsson & Yvonne Svanström (toim.), *Metod: Guide för historiska studier* (Lund: Studentlitteratur, 2018), 97–132.

⁵ Diana Mishkova & Balázs Trencsényi, *European regions and boundaries: A conceptual history* (New York: Berghahn, 2017). Ks. myös Mark Bassin, “Russia between Europe and Asia: The Ideological Construction of Geographical Space”, *Slavic Review* 50, no. 1 (1991): 1–17.

⁶ Ks. esim. Michal Kopeček (toim.), *Past in the Making. Historical Revisionism in Central Europe after 1989* (Budapest: Central European University Press, 2008).

⁷ Tiiviisti Venäjän imperialismia koskevasta viime aikaisesta keskustelusta, ks. esim. Ruslan Zaporozhchenko, “The End of Putin’s Empire? Ontological Problems of Russian Imperialism in the Context of the War against Ukraine, 2022, *Problems of Post-Communism*, DOI: 10.1080/10758216.2022.2158873.

⁸ Jari Parkkinen, *Dialogues with the Past: Transforming Political Concepts as Part of Revolutionary Discourse in the Soviet Music Politics of 1917–1930s* (väitöskirja, Jyväskylä: JYU Dissertations 575, 2022).

⁹ Mihail Bahtin, *Sobranije sotšinenii: Tom 3, teorija romana 1930–1961 gg.* (Moskva: Jazyk slavjanskikh kultur, 2012).

¹⁰ Venäjän varhaisen historian hyödyntämisen pitkää linjasta on kirjoittanut kattavasti Jukka Korpela teoksessaan *Muinais-Venäjän myytti. Kiovan Rus, Ukraina ja vanhan Venäjän historia*. (Helsinki: Gaudeamus, 2022).

¹¹ Putin, “Ob istoritšeskom jedinstve...”

¹² Ks. esim. Peter Dickinson, “The World Cannot Ignore Putin’s Ukraine Obsession”. *UkraineAlert*, atlanticcouncil.org, 13.7.2021. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/the-world-cannot-ignore-putins-ukraine-obsession/>.

¹³ Eve Levin, “Muscovy and Its Mythologies: Pre-Petrine History in the Past Decade” *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 12, no. 4 (2011): 773–788, doi:10.1353/kri.2011.0058.

¹⁴ Aiheesta tiivistetysti esim. Simo Mikkonen, ”Putinin sotaisia historiapolitiikka”, [politiikasta.fi](https://politiikasta.fi/putinin-sotaisia-historiapolitiikka/) 21.4.2022, <https://politiikasta.fi/putinin-sotaisia-historiapolitiikka/>.

¹⁵ Nikolai Asonov, ”Kljutševski kak istorik i politolog. Gumanitarnye Nauki”, *Vestnik Finansovogo Universiteta* 11, no. 4 (2021): 144–150.

¹⁶ Serhii Plokhyy, *Unmaking Imperial Russia: Mykhailo Hrushevsky and the Writing of Ukrainian History* (Toronto: University of Toronto Press, 2005), 102.

¹⁷ Billy Perrigo, “How Putin’s Denial of Ukraine’s Statehood Rewrites History”, *Time* 22.2.2022.

¹⁸ Kati Parppei, ”Enemy Images in the Russian National Narrative.” Teoksessa Katri Pynnöniemi (toim.), *Enemy Images in the Russian National Narrative. A Quest for Internal Cohesion* (Helsinki University Press, 2021), 37.

¹⁹ Konferentsija “Pravoslavno-slavjanskije tšennosti – osnova tsivilizatsionnogo vybora Ukrainy”, kremlin.ru, 27.7.2013.

²⁰ Esim. Address by President of the Russian Federation (venäjänkielinen versio on poistettu sivustolta), en.kremlin.ru, 18.04.2014.

²¹ Putin, “Ob istoritšeskom jedinstve...”

²² Putin, “Ob istoritšeskom jedinstve...”

²³ Jussi Nuorluoto, *Slaavien kirjalliset traditiot ja kirjakielen: Aatehistoriallisia taustoja, kielellisiä valintoja, identiteettien kehityksiä* (Helsingin yliopisto, 2021), 47.

²⁴ Putin, “Ob istoritšeskom jedinstve...”

²⁵ Arkeologien kattavat tutkimukset tukevat huonosti Nestorin kronikan esitettyä näkemystä Rusin kehityksestä. Ks. esim. Simo Franklin & Jonathan Shepard, *The Emergence of Rus: 750–1200* (London: Longman, 1996).

²⁶ Putin, “Ob istoritšeskom jedinstve...”

²⁷ Ks. esim. Jukka Korpela, *Muinais-Venäjän myytti. Kiovan Rus, Ukraina ja vanhan Venäjän historia*. (Helsinki: Gaudeamus, 2022).

²⁸ Putin, “Ob istoritšeskom jedinstve...”

²⁹ Putin, “Ob istoritšeskom jedinstve...”

³⁰ Henryk Litwin, “Catholicization among the Ruthenian Nobility and Assimilation Processes in the Ukraine During the Years 1569-1648”. *Acta Poloniae Historica* 55 (1987) 57-83.

³¹ Nationalismikysymyksen synnystä ja kasakoista, ks. Serhii Plokhyy, *The Cossack Myth. History and Nationhood in the Age of Empires* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012).

³² Linaus Nikolai Ustrjalovilta löytyy kirjasta Stephen Velychenko, *National History as Cultural Process: A Survey of the Interpretations of Ukraine's Past in Polish, Russian, and Ukrainian Historical Writing from the Earliest Times to 1914* (Edmonton, 1992), 35. (lainauksen suomennos Simo Mikkonen).

³³ Andreas Kappeler, "From an Ethnonational to a Multiethnic to a Transnational Ukrainian History". Teoksessa Georgiy Kasianov and Philipp Ther (toim.), *A laboratory of Transnational History. Ukraine and Recent Ukrainian Historiography* (Budapest: CEU Press, 2009), 53–54.

³⁴ Putin, "Ob istoritšeskom jedinstve..."

³⁵ Putin, "Ob istoritšeskom jedinstve..."

³⁶ Taras Koznarsky, "Obsessions with Mazepa", *Harvard Ukrainian Studies* 31, No 1 (2009): 569–615.

³⁷ Putin, "Ob istoritšeskom jedinstve..."

³⁸ Putin, "Ob istoritšeskom jedinstve..."

³⁹ Putin, "Ob istoritšeskom jedinstve..."

⁴⁰ Yuri Slezkine, "The USSR as a Communal Apartment, or How a Socialist State Promoted Ethnic Particularism", *Slavic Review* 53, no. 2 (1994), 414–452; Terry Martin, *The Affirmative Action Empire. Nations and Nationalism in the Soviet Union, 1923–1939* (Ithaca: Cornell University Press, 2001).

⁴¹ Putin, "Ob istoritšeskom jedinstve..."

⁴² Georgiy Kasianov, "'Nationalized' History: Past Continuous, Present Perfect, Future..." Teoksessa Georgiy Kasianov & Philipp Ther, *A laboratory of Transnational History. Ukraine and Recent Ukrainian Historiography* (Budapest: CEU Press, 2009), 7–24.

⁴³ Mark von Hagen, "Revisiting the Histories of Ukraine". Teoksessa Georgiy Kasianov & Philipp Ther, *A laboratory of Transnational History. Ukraine and Recent Ukrainian Historiography* (Budapest: CEU Press, 2009), 25–50.

⁴⁴ Putin, "Ob istoritšeskom jedinstve..."

⁴⁵ Putin, "Ob istoritšeskom jedinstve..."

⁴⁶ Esimerkiksi Kotkin totesi ristiriidan Putinin ajattelussa jo 2000-luvun alussa. Stephen Kotkin, *Armageddon Averted. The Soviet collapse 1970–2000* (Oxford University Press, 2001), 191–196.

⁴⁷ Putin, "Ob istoritšeskom jedinstve..."

⁴⁸ Holodomor-keskustelu on keskeinen osa Ukrainassa 1990-luvulla alkanutta historian uudelleenmäärittelyä, jolla rakennetaan myös pesäeroa neuvosto aikaan ennen kaikkea venäläisenä projektina. Ks. esim. Heorhiy Kasianov, "Holodomor And the Politics of Memory in Ukraine After Independence", teoksessa Christian Noack, Lindsay Janssen, Vincent Comerford, *Holodomor and Gorta Mor: Histories, Memories and Representations of Famine in Ukraine and Ireland* (London: Anthem Books, 2012), 167–187. Monet historioitsijat näkevät nälänhädän laajempaan, useita Neuvostoliiton alueita koskeneena ilmiönä. Ks. esim. Yekelchik, *Ukraine*, 117–120.

⁴⁹ Martin, *The Affirmative Action Empire*, 451–453.

⁵⁰ Putin, "Ob istoritšeskom jedinstve..."

⁵¹ David Brandenberger, *National Bolshevism: Stalinist Mass Culture And the Formation of Modern Russian Identity, 1931–1956* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2002).

⁵² David Saunders, "Why does President Putin object to Ukraine?" *Revolutionary Russia*, 35, no 1 (2022).